

KÖNYVTÁR

az emberi fejlődés szolgálatában

SZABÓ ERVIN ESZMÉI

Sokoldalú munkát fejtett ki Szabó Ervin. Minden írásában az új szellemet idézi s a régi világot ostromolja. Könyvtári dolgozatai, javaslatai is tele vannak lélekkel, merész lendülettel.

A könyvtár-kultúra végigkíséri életét. Előbb a képviselőház könyvtartisztja, később a Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárának szervezője, 1904-ben a Fővárosi Könyvtár hivatalnok, 1909-ben főkönyvtárosa, 1911-ben igazgatója. A Fővárosi Könyvtár szervezetsége, könyvanyagának mennyisége és minősége, a művek szakcsoportok szerinti, könnyen átnézhető beosztása — ma is elárulják Szabó Ervin teremtő szellemét. „A legjobb könyveket a legtöbb olvasónak a legolcsóbb áron” — ez volt könyvtárszervezésének vezető gondolata.

Már gazdag külföldi tapasztalatokkal rendelkezik, amikor a Fővárosi Könyvtár tervpályázatához okos tanulmányban szól hozzá. A modern könyvtárpépítésről írt. Az angol-amerikai public libraryt látja legmegfelelőbb könyvtár-típusnak. Zajfogó padozat, üveg válaszfalak, közegészségügyi megfelelések, természetes fényforrás legnagyobb mérvű kihasználása jellemzik ezt a típust. Alig tudunk betelni azokkal a termékeny gondolatokkal, amelyek ezt a tanulmányt átszövik: nem sok, de hasznos könyvre van szükség; minél többet forogjon a könyv az olvasó kezén; ne legyen a könyvtár fogház külsejű, de legyen mindenkinek kedves otthon, egyszerű, világos, átlátszó, semmit sem rejtgető, mindent feltáró munkahely. A nyilvános könyvtárpépítések már külsejével is ki kell fejeznie, hogy nem egyes kiváltságosaké, hanem mindenké. Legyenek a könyvtárban kézikönyvek, de ne rakjuk meg a karzatot is könyvekkel; legyen benne gyors és pontos kiszolgálás, a kézikönyvtár állványait fülkeszerűen rendezzék el. Itt Szabó Ervin a mi viszonyainkhoz képest valóságos utópiát rajzol a könyvtárról és síneken mozgó könyvkocsikról. Jön még idő — írja — amikor igen kezdetlegesnek fogják találni a könyvszállítás mai mechanikáját, amikor egy távirógomb megnyomása elég lesz, hogy a könyv minden további munka nélkül az olvasóhoz jusson vagy akár az egész, akár egy kérdés rodamát tartalmazó könyvválvány.

A szabadtanítási kongresszuson 1910-ben mondott előadása — *Általános irányelvek népkönyvtárak könyveinek megválogatására* — öntudatos, kultúr-szociológiai elgondolás. A könyvtár az ő társadalomszemléletében olyan, mint egy tudományos mozgalom s annak be rendezése és kultusza a legszelebbekörű tudományos állásfoglalás. Semmiféle társadalmi intézményt nem lehet fenntartani másképpen, csak ha a tömeg-reális érdekeinek megfelel. *Etikai és szociológiai szempontból következik, hogy népkönyvtárak szervezését, irányítását csak reális szükséglettel lehet összefüggésbe hozni és nem hatalommal vagy mesterséges erkölcsi kényszerrel.* Szabó Ervin szemében a könyvtár eleven része az életnek, élő valóság, az olvasók mindennapi életének alkotórésze. A népkönyvtárnak a munkásság szórakozását és művelődését kell szolgálnia s a tudomány köréből azt kell nyújtania, ami a munkások gazdasági, társadalmi, politikai törekvéseivel valóban közvetlen vonatkozásban van, ami az egészséges, emberibb életért való törekvéshez fegyverül szolgálhat. A népkönyvtár célja, hogy olvasóinak ismereteket a jelen és a mult idők természeti és társadalmi eseményeiről

gyarapítsa s a szépirodalom és művészet termékei útján érzelmviláguk differenciálásáról gondoskodik. Öntudatos, bátor embereket neveljen: *mindenki ismerje meg helyét a természetben és társadalomban.* A könyvtárnak nem szabad egyoldalú célokat szolgálni.

Elesen kritizálja az 1902-ben kiadott ivatalos népkönyvtári jegyzéket, mely egyszerűen „Mulattató” és „Ismeretterjesztő” címeken osztotta be a műveket. Hibáztatja, miért *vannak egy kétezerköttes könyvtárban: Bánfi János, Beniczky és Vékony Antal művei és miért hiányoznak: Csehov, Dosztojevskij, Gorkij, Zola könyvei.* A Göre Gábor-féle könyveket, mint a magyar paraszt „lealacsonyító kifigurázását”, nem venné be a népkönyvtárba. Nem híve viszont az *irodalmi gyámkodásnak*, amely sok aggodalmaskodással válogatja ki a „népnek való” műveket. Minden jó könyv a népnek is „való”, amelyet pedig a művelt olvasók nem olvasnak, az a népnek sem való.

Emlékirata a községi nyilvános könyvtárak létesítéséről valóságos eposza a könyvtárgondolatnak. Felidézi a csikagói tüzvész kitörését, amely után spontán gesztussal kildik adományait a tehetősebb lakók, hogy az egy csapásra összegyűlt kétezer kötet rövidesen négy-százezerre gyarapodjék. A modern nyilvános könyvtárak funkcióját a modern társadalmak közművelődési kereteibe helyezi el a *gyógyító könyvtár hivatása az iskolával kerül egy színvonalra.* Még a kereteiben és tartalmában folyton változó kapitalista gazdaságnak is „szellemben ruganyos tisztviselő- és munkáselemre van szüksége, természetes eszköket megóvott, jó judiciumú és új ismeretek befogadására mindig képes emberekre... Kulikkal és írástudatlanokkal nem lehet gyárat építeni, sem fűkaszálógépet kezelteni, vagy nemzetközi közlekedést fenntartani”. Ezt a nevelést az iskola nem adja meg, tehát a *könyvtárnak kell megadnia.*

Szabó Ervin jól tudja, hogy még a kezdet kezdetén vagyunk. Olyan jellegű nemzeti könyvtárunk, mint Angliában a *British Museum*, Franciaországban a *Bibliothèque Nationale*, az Egyesült Államokban a *Library of Congress*, Németországban a *Königliche Bibliothek* — Magyarországon egyáltalán nincs. Hogy ezen segítsen, a kaszinók, iskolák, magánkönyvtárak és szakegyletek anyagát szeretné *egyellen könyvtárban* egyesíteni s ebben a kívánatos művelődési feladatokat megoldani. Amde e kollektív gondolat mellett a *speciális könyvtárak jelentőségéről sem feledkezik meg.* A Nemzeti Múzeumot a magyar irodalmi művek gyűjtőhelyévé tenné; az Egyetemi Könyvtárban a humanisztikus, politikai műveket gyűjtené össze; az Akadémiában a tudós társaságok kiadványait; a fiókkönyvtárak általános jellegét csorbíthatatlanul szeretné megővni.

A könyvtárszervezés első célja: *kiterjeszteni az olvasók körét.* A tanuló, kispolgárok, értelmiségiek minél nagyobb körét megnyerni az olvasásnak. Nem egyszerű dolog ez, mert közöny és ellenszenv egyformán távoltarthatják az olvasókat a könyvtártól. A szervezett munkások például, akik művelődésükért legelőbbet tesznek, nem csalogathatók be oly könyvtárakba, amelyekre már előre rásütötték a *jótekonyság* bélyegét. A már meglévő könyvtáraktól ez az *irodalmi népkönyvtár* jelleg riasztja el a szervezett munkásokat. A tapasztalat azt mutatja, hogy a *munkások elit-*

jének könyvszükséglete semmivel sem alacsonyabbrendű, mint az úgynevezett művelt osztályoké.

Annak a nézőpontnak kifejtése, hogy az új könyvtár szolgáltatásainak a népesség minden osztályára ki kell terjednie, egyenesen *Eötvös-i magaslatoakra* ragadja Szabó Ervint:

Némely kultúrpolitikusok és pedagógusok sokat beszélnek egységes, az összes osztályokban egyforma nemzeti műveltségről, mint az egész közoktatásügy céljáról. Mi nem hisszük, hogy ez a törekvés valóra válhat. A pedagógusok, akik a nemzeti műveltség egységéről beszélnek, célt látnak ott, ahol csak eszköz van. *Nem egységes műveltség* csinálódik, hanem *csak egységes művelődési intézmények.* Ezek pedig csinálódhatnak ugyanolyan okból, amiért pl az egységes népiskola létrejött. Mert egész társadalomfejlődésünk arra visz, hogy nem a létért való harc eredményei ugyan, de igenis annak előfeltételei a társadalom több tagja számára kedvezőbbek, tehát egyöntetűbbek lesznek. Ami azelőtt csak a leggazdagabbak és legműveltebbek kis csoportjának kiváltsága, tehát harci fegyvere volt: az írás, olvasás tudománya, az ma a népiskola által a műveltebb országokban minden embernek fegyvertárához tartozik. A könyvtárak nem jelentenek mást, mint hogy ezekben az országokban a műveltség közös alapja, a fegyverek egyenlősége nagyobb fokú; hogy ezek a fejlett társadalmak már ott tartanak, hogy az életért való harcra minden tagjukat egy fokkal különböző fegyverekkel szerelik föl, mint azok a szegényebb társadalmak, amelyekben ezek a különböző fegyverek még mindig egy kisebbség kiváltsága, miként egykor az írás és olvasás fegyvere. Örülni kell majd azért nekünk is, ha sikerül egyszer elérnünk, hogy elmondhatjuk: *a szegény Magyarországon mindenki tud olvasni, mindenki szereli föl minden polgárát, mint a gazdag, a hatalmas amerikai községek.*

Az embernek és az emberi műveltségnek prófétikus szeretete nyilatkozik meg e sorokban. Az igazság megtalálásának tiszta öröme. A felfedezések, a találmányok, a könyvnyomtatás, mind egy-egy új fegyvert adtak az ember kezébe, de ezeket az új fegyvereket mindig a kiváltságos emberek használták fel a tömeg rovására. Ez a tragikus tünet nem kisebbíti, sőt növeli Szabó Ervin hősiessé vállalkozását: *oszlalni a közönyt és világosságot teremteni.* Egy életmunkát áldozott arra, hogy ez a célja valóra váljék. Mindenkinél tisztábban látta, hogy a jó könyvtár világosabb szellemű, cselekvésre alkalmasabb embereket nevel. A könyvtárat tehát jó intézményé kell tenni: mindenki lelje meg benne a neki szükséges értékeket. Az orvosnak orvostudományt, a technikusknak technikai ismereteket, a fém munkásoknak vastechonológiát, a varrónőknek talán divattörténetet, szóval mindenkinek a mesterségéhez való ismeretanyagot is adja a könyvtár.

Jellemzi Szabó Ervin könyvtáreszményét az együttműködés, a *kooperáció* gondolata is. Nemcsak a kis könyvtárak egyesítéséről van itt szó, hanem arról is, hogy hangversenytermekkel, kiállítási csarnokokkal, a szabad tanításra alkalmas helyiségekkel kell azokat felszerelni. A szabad tanítás gyakorlata és a könyvtár szervezete egy síkra esnek az ő elgondolásában.

Mindenki, aki a felnőttek oktatásában valaha is részt vett — írja —, újra, meg újra megbotlott hallgatóinak e kérdésében: a tárgy igen érdekel, szeretnék róla többet tudni. Mit olvassak róla? És az előadónak sokszor kell felelnie: sokat írtak e tárgyról, de hogy megtalálja-e e könyveket, nem tudom. Legracionálisabb tehát a két hiányt egyazon szükséglet megnyilatkozásának tartani és együttesen kielégíteni mind a kettőt: a szabad tanításnak könyvre van szüksége, jönjön a könyvtárba... A könyvtáros

Vasárnap este
már 6 órakor
megjelenik a
Független
Magyarország

A hétfői riportlap programja a címe

terjeszteni akarja a legjobb könyveket? Beszéljen róluk az előadóteremben...

Szabó Ervinről mint *nevelőről* külön fejezetben szólnunk. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy könyvtárossága is a nevelés szolgálatában állott. Megjegyezhetik némelyek: a specialista nevelés szolgálatában a nevelés. Mert a szociális-műveltség látta Szabó Ervin a tehetségek számára a kifejlődés lehetőségét, az utat az emberiség fejlődése felé. Szabó Ervin könyvtára igazi műveltséget akart adni az olvasónak és sokoldalú tájékozottságot követelt ezért meg munkatársától. A könyvtartisztviselő jelöltekkel beszéde elegetett s a mit sem sejtő tanárjelöltek vagy bölcsész-kisasszonyok egy-egy természetes közvetlen eszmecsere közben nem is vette észre, hogy ez a beszélgetés a könyvekről — voltaképpen *vizsga.* Így akart Szabó Ervin meggyőződni arról, milyen irodalmi izlése, tájékozottsága van leendő munkatársainak. Tehetségük, műveltségük, de sohasem világnézetük döntötte el sorsukat a könyvtárosjelölteknek. *„Pedáns marxista és pedáns könyvtáros volt”* — jegyezte meg róla egyik nagy politikai szerepet játszott kortársa, Lehet. De Szabó Ervin sokkal jobban hitt az eszmék erejében (nem a történelmi materializmus ellenére, hanem annak jobb értelmezése szerint), miután hogy ezt a pedantériáját olvasóival vagy munkatársaival éreztette. (y. r.)